UNELE PROBLEME ALE VOCABULARELOR PROFESIONALE

DE

AL. GRAUR

Vocabularele profesionale, în special cele tehnice, sînt astăzi în centrul atenţiei marelui public, cum o dovedeşte între altele interesul stîrnit de articolele publicate, asupra acestei probleme, de revista « Contemporanul ». În trecut, un astfel de subiect nu intra în paginile publicaţiilor noastre: fiind ţară « eminamente agricolă », Romînia veche nu avea multe maşini, iar publiciştii le ignorau şi pe cele care existau. Cît priveşte numele pieselor, nimeni nu-şi bătea prea mult capul cu ele: erau copiate întocmai din franţuzeşte sau din nemţeşte, indiferent dacă forma lor se potrivea sau nu cu structura limbii romîne. Aproximativ aceeaşi era situaţia şi în celelalte domenii de activitate profesională.

Totuşi problema terminologiei profesionale are o importanţă deosebit de mare. De justeţea terminologiei depinde înţelegerea corectă a problemelor tehnice şi posibilitatea comunicării între specialişti. Uriaşa dezvoltare pe care o iau ştiinţele în ţările democratice face ca chestiunile de terminologie să capete o însemnătate nebănuită mai înainte. În Uniunea Sovietică există o comisie pentru terminologia tehnică, instituită de Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. pentru a îmbunătăţi termenii tehnici. Academicianul A. M. Terpigorev, preşedintele acestei comisii, a publicat în revista « Voprosî iazîkoznaniia »[1] un succint dar foarte interesant articol, în care arată cum se pun problemele terminologiei tehnice pentru limba rusă. Savantul sovietic formulează cererea ca fiecare termen să exprime, înlăuntrul fiecărui domeniu tehnic, o singură noţiune, şi fiecare noţiune să fie exprimată printr-un singur termen; fiecare termen să exprime esenţa noţiunii şi, în orice caz, să nu o contrazică. În sfîrşit, se cere ca termenii tehnici să nu fie prea lungi, pentru ca întrebuinţarea lor să nu provoace greutăţi.

[1] « Voprosî iazîkonaniia », 1953, fasc. 1, p. 71—76.

BDD-A10206 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:33 UTC)

Este neîndoios că aceste principii sînt juste, dar acad. M. A. Terpigorev arată că ele nu sînt totdeauna respectate de termenii tehnici existenți. Desigur, acesta este unul dintre motivele pentru care funcționează comisia despre care am vorbit. Totuşi, în ansamblu, terminologia rusească este, evident, destul de aproape de a corespunde cerințelor, pe cînd la noi, din păcate, lucrurile nu stau atât de bine. În raportul prezentat la Sesiunea lărgită a Secției a VI-a a Academiei R.P.R., în iulie 1951, inginerul St. Bălan a adus numeroase exemple de noțiuni al căror nume diferă de la o regiune la alta şi chiar de la o uzină la alta, ceea ce îngreuiază schimbul de experiență şi, în general, comunicarea între specialişti, care constituie funcția principală a limbajului profesional.

În prezentul articol nu am însă intenția să discut problemele limbajului tehnic din punctul de vedere al tehnicii, subiect pentru care îmi lipseşte cu totul competența. Aceste probleme au şi un aspect lingvistic, care interesează limba comună. Specialiştii într-un domeniu oarecare (şi mă voi referi în cele ce urmează la toate specialitățile, nu exclusiv la tehnica propriu-zisă) au nevoie de un vocabular special, pentru a se înțelege între ei cu privire la noțiunile specifice meseriei. Dar specialiştii nu trăiesc izolați de restul vorbitorilor; mulți dintre termenii profesionali pătrund cu timpul în limbajul general, ba uneori chiar în fondul principal lexical. Cuvinte ca: *cheie*, *cui*, *fabrică*, *lopată*, *maşină*, *praştie*, la începutul existenței lor, au fost limitate la un cerc strîmt de specialişti. Prin urmare, marelui public şi lingvistului nu-i poate fi indiferent cu ce fel de cuvinte sînt botezate noțiunile noi în diversele ramuri de activitate, chiar dacă aceste noțiuni sînt deocamdată accesibile numai unui mic număr de oameni. Într-un fel sau altul, termenii profesionali noi pot avea influență asupra limbii comune: pot introduce sunete străine, expresii sintactice necunoscute mai înainte etc.

Împrumuturile de cuvinte sînt unul dintre domeniile în care se străvede cel mai uşor cosmopolitismul. Ştim cu toții că pînă la eliberarea țării noastre, cercurile « distinse » de la noi socoteau că orice cuvînt apusean este mai bun decît orice cuvînt romînesc. Dar nu despre această epocă apusă pentru totdeauna vreau să vorbesc aici, ci despre situația actuală.

Cuvinte noi continuă să pătrundă în limbă, şi încă în număr foarte mare, lucru explicabil dacă ne gîndim la uriaşul avînt pe care l-au luat la noi în țară invențiile, inovațiile, construcția de maşini şi în general viața ştiințifică. Termenii cu care sînt numite noțiunile noi sînt în general termeni internaționali, numai rareori sînt derivate făcute în romîneşte. Sînt domenii în care se încearcă o reorganizare a materialului nou pe baze romîneşti, de exemplu în sport, unde diverşi termeni străini au fost cu succes înlocuiți prin cuvinte romîneşti (de exemplu se zice astăzi *fundaş*, *mijlocaş*, *penalitate*, nu *bec*, *half*, *penalti*). Dar sînt alte domenii, ca tehnica propriu-zisă sau medicina, în care specialiştii încearcă să impună procesul contrar. Dacă un profan ia în mînă un text redactat de Comisia de standardizare, bunăoară, rămîne încremenit în fața valului de cuvinte apusene i

BDD-A10206 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:33 UTC)

Sînt noțiuni care s-ar fi putut ușor reda prin cuvinte românești și totuși s-a făcut apel la cuvinte franțuzești, pentru că cei care le-au introdus erau mai deprinși cu jargonul franco-românesc decît cu limba română. Dar dacă e vorba de îmbinări de sunete obișnuite limbii române, răul încă nu e atît de mare (de exemplu pentru *șarpantă* s-ar fi găsit un echivalent românesc, dar cuvîntul poate fi ușor rostit de orice român). Dar nu orice cuvînt franțuzesc este pronunțabil pentru un român (de exemplu *moignon*, care are un *oa* neaccentuat, un *gn* și un *o* nazal, toate repronunțabile pentru un român care nu a făcut exerciții speciale). Aceasta nu constituie cîtuși de puțin o piedică pentru unii tehnicieni care țin cu orice preț să introducă noi cuvinte franțuzești. Așa au apărut *boaiou*, *a poansona*, *soanior*, pe care marele public le pronunță cum poate (*baieu*, *ponsona*, *sonior* etc).

Dar trebuie semnalat un fapt mult mai grav decît acesta. În ultimele decenii, excelente cuvinte românești, știute și folosite de tot poporul, au fost părăsite de specialiști, fiind înlocuite, fără nici un motiv plauzibil, cu cuvinte franțuzești. De exemplu, în marină, *vîslă* a fost înlocuit cu *ramă* (care are cusurul că se ciocnește de un omonim, pe cînd *vîslă* nu are decât un cusur, că e românesc, *pînză* a fost înlocuit cu *velă* etc. S-au introdus deci cuvinte care, după vorbele lui I. V. Stalin, sînt libere de « grosolănia » limbii naționale și caracterizează jargoanele. Dar acestea s-au petrecut mai demult. Interesant este că procesul de înstrăinare a vocabularului continuă și astăzi. De exemplu Comisia de standardizare dă o adevărată bătălie pentru ca, folosindu-se de autoritatea ei, să excludă din întrebuințare pe *ghivent*, cuvînt știut și folosit de toată lumea (la noi a ajuns printr-un intermediar slav), și să pună în loc pe *filet*, numai pentru că așa se zice în franțuzește. S-a mers pînă acolo încît s-a cerut Institutului de lingvistică să nu insereze în dicționar pe *ghivent*, chiar dacă figurează în autorii noștri buni. Institutul meteorologic propune înlocuirea lui *furtună* prin *oragiu!* În medicină se încearcă astăzi izgonirea cuvîntului general folosit *vînă*, substituindu-i-se paralela franțuzească *venă ; cangrenă*, vechi în limbă și folosit de marii noștri scriitori, e « corectat » în *gangrenă ;* e adevărat că această din urmă formă e mai apropiată de originalul vechi grecesc, dar schimbarea lui *g* inițial în *c* nu s-a produs fără motive de ordin lingvistic. Tot atîta dreptate am avea dacă am voi să corectăm și pe *soare* în *sole* sau pe *masă* în *mensa*, pe motiv că așa s-a spus la început.

Chiar și cuvintele internaționale sau franțuzești, dacă sînt ceva mai vechi în limbă, sînt atacate astăzi pentru a le face să-și piardă adaptarea la normele românești și să capete o formă mai străină. Astfel în marină se încearcă introducerea lui *cheu* în loc de *chei;* medicii, fără nici o justificare vizibilă, înlocuiesc pe *tumoare* cu *tumoră*. Culmea o reprezintă și aici încercările Comisiei de standardizare, care luptă să introducă pe *lampă electrică* în loc de *bec* și pe *corp de iluminat* în loc de *lampă*, formule pretențioase, greoaie și, mai ales, inutile. « Cine are nevoie ca « apă », « pămînt », « munte »... etc. să nu se numească apă, pămînt, munte etc., ci altfel ? » — întreabă I. V. Stalin. Schimbînd cuvinte introduse

BDD-A10206 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:33 UTC)

în limbă, unele datînd de mii de ani, şubrezim fondul principal lexical: slăbim poziţia unor cuvinte care fac parte din componenţa lui (ca *vînă*) sau a unora care, dacă nu sînt încă, se pregătesc să intre în fondul principal (ca *lampă*).

Se obiectează că *bec* a fost la început numele unei lămpi cu gaz aerian: ca şi cînd n-am şti că se poate turna un conţinut nou într-o formă veche, în limbă ca şi în alte domenii. Îi dă cuiva în gînd să ceară înlocuirea lui *a vindeca*, pe motiv că la origine însemna « a libera »?

Alt aspect al problemei împrumuturilor îl formează traducerile greşite. În graba de a copia tot ce e apusean, se fac adesea greşeli grave de înţelegere şi de transpunere a unor expresii străine. Cele mai multe exemple ni le procură limbajul cronicarilor sportivi din perioada dintre cele două războaie mondiale; unele dintre ele se menţin şi astăzi în ziare şi mai ales la radio, deoarece au devenit, chipurile, expresii tehnice. *Ouvrir (le jeu) sur...* înseamnă în franţuzeşte «a deschide (jocul) înspre...», adică « a trimite mingea spre... ». Dar *sur* înseamnă şi « pe », de aceea, traducîndu-se în romîneşte greşit, s-a răspîndit expresia, care se mai aude şi azi, *Ionescu deschide pe Popescu*, ca şi cînd jucătorii noştri ar avea uşi. Despre un jucător care e tot timpul gata să atace pe adversar, se zice că *e tot timpul peste om*, expresie oribilă, care arată neştiinţa limbii franceze la cei care s-au străduit din răsputeri să facă din limba romînă o copie palidă a limbii franceze (în franţuzeşte se spune *être sur l'homme*, unde *sur*, de altfel, înseamnă « asupra », dar expresia în ansamblul ei nu poate fi tradusă cuvînt cu cuvînt în romîneşte). Confundîndu-se franţuzescul *train* « convoi, tren », cu *traîne* « coada unei rochii », s-a tradus şi s-a răspîndit expresia greşită *a duce trena* folosită cu privire la ciclistul care pedalează în frunte (în franţuzeşte, *mener le train*, adică « a conduce convoiul »).

Se fac şi greşeli legate de gramatică. Deoarece în franţuzeşte nu există un gen neutru, unii tehnicieni ai noştri transformă în masculine tot felul de nume de aparate şi de obiecte, mergînd astfel împotriva tendinţelor limbii romîne: *compresori*, *contori*, *motori* etc., în loc de *compresoare*, *contoare*, *motoare*, cum e normal. Se zice corect *două spălătoare* (obiecte), dar *doi spălători* (oameni) şi, această diferenţiere fiind esenţială pentru limba noastră, nu avem nici un motiv să o desfiinţăm.

Mai curios este un fapt din domeniul tehnic al marinei. Nu ştiu pentru care motiv textele tehnice marinăreşti resping cuvîntul bine cunoscut *proră*, mai vechi în limbă şi întrebuinţat constant de marii scriitori (*proră* corespunde de altfel perfect tradiţiei etimologice: *prora* se spune în greaca veche şi modernă, în latină, în italiana literară etc.). Marinarii încearcă să introducă în loc forma dialectală venеţiană, *prova*. Asta n-ar fi încă nimic dar, cu totul împotriva structurii gramaticale romîneşti, ei scriu *la prova*, *de la pupa* etc. O regulă bine cunoscută şi specifică pentru gramatica noastră spune că, după marea majoritate a prepoziţiilor, substantivele neurmate de un determinant se folosesc nearticulate. Se zice deci *şade la masă*, *e în grădină*, *vine de la*

BDD-A10206 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:33 UTC)

şcoală, nu *şade la masa, e în grădina, vine de la şcoala;* dacă cineva foloseşte formele articulate în această situaţie, se trădează imediat că e străin şi nu ştie bine romîneşte (numai cu determinant e corectă forma articulată: *şade la masa de lucru, e în grădina vecinului, vine de la şcoala elementară)*. Nu pot întrevedea nici o justificare a faptului că marinarii folosesc o întorsătură neromînească. Însă chiar dacă or fi avînd o justificare, tot nu e motiv ca această întorsătură greşită să fie introdusă cu forţa în literatură. Totuşi ea începe să fie introdusă. Editura tineretului a publicat în traducere lucrări literare sovietice cu subiect din marină şi s-a lăsat intimidată de pretenţiile tehnicienilor, contribuind la stricarea limbii. În K. Zolotovski, « Meşterii din fundul apelor », găsim de exemplu: *de la prova pînă la pupa* (p. 32); *s-a îndreptat spre pupa şi a pus piciorul pe scări* (p. 56; de ce nu *pe scările?*); *tot aici, la pupa, se afla şi şeful de echipaj* (p. 93) etc. La fel în I. Likstanov, « Aventurile unui mic marinar »: *turela din pupa* (p. 10); *la pupa apa începu să vîjîie* (p. 90); *cînd la prova, cînd la pupa* (p. 90); *drept în prova* (p. 131) etc. Se zice *teugă*, cf. *şedea pe teugă*, Likstanov, p. 89; dar boala s-a întins şi aici: *clopotul de aramă de sub teuga, o porni... spre teuga* (Zolotovski, p. 107 şi 109) *pe pupa, pe teuga* (ib., p. 125). Iată cum bizareriile dintr-un limbaj profesional pătrund în literatură şi, dacă nu luăm măsuri, strică limba comună. Editura tineretului ar trebui să ia exemplu de la « Scînteia », care scrie aşa cum se spune pe romîneşte: *proră, la pupă* [1].

În trecut, limba literară era sat fără cîini, fiecare autor scria şi tipărea cum avea chef. Astăzi, situaţia nu mai este la fel, editurile au servicii care se interesează de problemele de limbă şi încearcă să unifice vocabularul şi formele gramaticale. Numai că rezultatele nu sînt totdeauna cele dorite şi de multe ori fiecare editură rezolvă în alt chip aceeaşi problemă. În textele medicale este abolit cuvîntul *fetus* (înlocuit cu *făt:* odată s-a întîmplat să întîlnim şi înlocuirea unui termen internaţional cu unul romînesc). Este clar însă că *fetus* nu e totuna cu *făt:* după cum nimeni nu spune poveşti cu *fetuşi frumoşi*, tot aşa nu se poate numi *făt* o fiinţă care n-a ajuns la termenul naşterii. Editura Academiei R.P.R., fără justificare suficientă, a hotărît să îndepărteze cuvîntul *ardelean*, înlocuindu-l peste tot cu *transilvănean;* dar celelalte edituri nu au adoptat aceeaşi măsură. La substantivele care au mai multe forme de plural, fiecare editură alege una, după gustul redacţiei ei şi bine înţeles în felul acesta nu se ajunge la unificare.

În dicţionarul ortografic pe care Institutul de lingvistică l-a dat de curînd la tipar, s-au dat adesea şi norme ortoepice, adică s-a ales una dintre mai multe variante din pronunţare. Este un pas înainte, dar nu ne putem mulţumi cu atît; dicţionarul nefiind în primul rînd ortoepic, el nu poate pretinde să fie complet din acest punct de vedere; apoi, deoarece nu toate instituţiile interesate în cauză şi-au dat contribuţia la alcătuirea acestei lucrări, se înţelege că ea va avea lipsuri

[1] « Scînteia » nr. 2778 din 27 septembrie 1953, foiletonul din pagina a doua.

BDD-A10206 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:33 UTC)

serioase: multe probleme ale terminologiei tehnice nici n-au fost măcar semnalate.

Pentru îmbunătățirea terminologiei tehnice ar trebui instituite comisii unde să fie reprezentate toate instituțiile interesate în cauză, în așa fel încît să nu se întîmple ca un termen să fie impus cu un sens de biologi sau de fizicieni, și cu sensul contrar de botaniști sau de chimiști (ceea ce se întîmplă astăzi destul de des); să nu mai fie ruptură totală între terminologia medicinei umane și a medicinei veterinare etc.

Ținînd seama de faptul că terminologia tehnică se grefează pe fondul vocabularului general și că este în strînsă legătură cu limba comună, coordonarea între diferitele domenii ar trebui să fie făcută de lingviști, care ar avea datoria să vegheze ca terminologia stabilită să nu se abată de la normele interne ale limbii.

BDD-A10206 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:33 UTC)